

УДК 340.12
UDC 340.12

ЕКОНОМІКА І ФІНАНСИ ЯК СПОСІБ МИСЛЕННЯ І ПІЗНАННЯ ПРАВА

Козловський А.А., доктор юридичних наук, Національний транспортний університет, Київ, Україна, kantant@ukr.net, orcid.org/0000-0002-5648-5225

ECONOMIC AND FINANCE AS A WAY OF THINKING AND COGNITION OF LAW

Kozlovskiy A.A., Doctor of Law, National Transport University, Kyiv, Ukraine, kantant@ukr.net, orcid.org/0000-0002-5648-5225

ЭКОНОМИКА И ФИНАНСЫ КАК СПОСОБ МЫШЛЕНИЯ И ПОЗНАНИЯ ПРАВА

Козловский А.А., доктор юридических наук, Национальный транспортный университет, Киев, Украина, kantant@ukr.net, orcid.org/0000-0002-5648-5225

Стан фінансів держави (мобілізовані грошові доходи, внутрішній і зовнішній національний борг, курс національної валюти тощо) характеризують, хоча й неоднозначно, стан економіки країни. Основною ціллю фінансового регулювання саме і є стабілізація економіки і забезпечення нормального функціонування держави [1, С. 139]. Досягнення в механізмі фінансового регулювання економіки закріплюються законодавством – так формується фінансове право, яке перетворює фінансові відносини у фінансові правовідносини. І в першому і в другому випадку, тобто і фінанси і фінансове право є результатом і джерелом пізнавальних (гносеологічних) економіко-правових процесів. Стан фінансів завжди є показником того, як була розкрита і усвідомлена специфіка економічної ситуації в попередній період і наскільки ефективно вона була врегульована специфічними фінансово-правовими методами. Критичний стан державних фінансів свідчить про те, що це пізнавальне завдання виконується незадовільно: або з причин неадекватного уявлення про реальний стан економічних процесів, або з причин застосування неадекватних методів регулювання. Таким чином, розвиток фінансових відносин і відповідно фінансового права завжди є результатом напруженого пізнавального пошуку, гносеологічної інтенсивності економічної думки [13, с. 495], юристів-фінансистів, держави і суспільства в цілому. В цьому розумінні можна стверджувати, що пізнавальна компонента складає саму основу, кісень, фінансових і фінансово-правових відносин суспільства. Саме тому ще Адам Сміт надавав надзвичайно важливого значення «в'ясненню (тобто пізнанню) того, в чому полягав дохід основної маси народу або яка була природа тих фондів, які в різні століття і у різних народів складали їх річне споживання..., які необхідні видатки... держави, які з цих видатків повинні покриватись за рахунок зборів зі всього суспільства і які тільки певною частиною суспільства або окремими його членами» [14, С. 18.]. Рівень пізнавальних процесів в сфері фінансових відносин завжди в значній мірі визначав і стан самих фінансів країни [3, С. 621–628]. Гносеологічний аспект фінансово-правових відносин, методів фінансової діяльності держави і фінансово-правового регулювання, гносеологічна природа норм фінансового права і науки фінансового права і складають предмет даної статті.

Перш за все слід зазначити, що самі по собі фінанси і фінансова регуляція економічних відносин є явищем досить гносеогізованим, динамічним, не маючим однозначного визначення, концептуального і практичного завершення, коли б використання утвореного механізму регуляції зводилось до чисто автоматичних операцій. Де це спостерігалось, наприклад, «автоматична фіскальна політика» в США в 1957–1958 роках [16, С. 602–604], не кажучи вже про кризу 1929–1933 рр., там неодмінно слідували спади економічного розвитку. Саме тому відомий американський економіст Пол Хейне стверджує ідею розуміння економіки і фінансів як форм постійного економічного мислення, постійного пізнання динамічних, нестандартних і неповторюваних господарських, фінансових, державно-управлінських процесів. Реальна економіка зумовлює певний тип, «образ економічного мислення», поза яким вона не може ні функціонувати, ні розвиватись. Ідея його однойменної книги, як бачимо, веде свій родовід від А. Сміта і підтримувалась Д. М. Кейнсом, який писав: «Економічна теорія не є набором вже готових рекомендацій, застосовуваних безпосередньо в господарській політиці. Вона є скоріше методом, ніж вченням, інтелектуальним інструментом, технікою мислення, яка допомагає тому, хто володіє нею, приходити до вірних висновків». Останні слова взяті П. Хейне в якості епіграфа до своєї праці [16]. Розкриваючи фіскальний і грошовий механізм державного регулювання він відзначає: «В уряді є два набори інструментів, за допомогою яких він може впливати на сукупний попит: фіскальна і грошова політика. Фіскальна політика – це бюджетна

політика. Тут ми можемо визначити її як політику направлену на регулювання і попередження небажаних змін сукупного попиту засобом запланованих змін державних видатків і податків.

Грошова політика – це політика, попереджуюча небажані коливання сукупного попиту через заплановані зміни резервів комерційних банків чи їх резервних нормативів» [16, С. 591–592]. Автор не спрощує гносеологічної складності його функціонування, більш того, схильний до певної міри здорового агностицизму в його поясненні. Так, він стверджує, що «ми ніколи не знаємо, зростає сукупний попит в даний момент чи падає. В економіці немає спідометру, який би в будь-який момент показував би нам її швидкість. Проте, що відбувається у ВВП в поточному кварталі, ми визнаємо лише в його кінці. Але й тоді Бюро економічного аналізу публікує ще досить приблизні цифри, що підлягають значному перегляду через місяць і більше після кінця даного кварталу.

Ще гірше те, що якщо б навіть в будь-який момент ми точно знали, де знаходимось, цього все одно було б недостатньо. Ті, хто проводить фіскальну і грошову політику, повинні знати, куди ми зміщуємось, оскільки сьогоденні заходи повинні компенсувати недостатність чи надлишок завтрашнього сукупного попиту» [16, С. 597]. В подібних ситуаціях можна говорити навіть про певну «пастку високого податку» [2, С. 154]. Фінансово-економічна політика в таких випадках будується на максимально обґрунтованих теоретичних передбаченнях, які, нажаль, теж не можуть давати гарантованого результату. Утворена гносеологічна ситуація поступово розв'язується взаємним корегуванням різних гілок фінансово-економічного механізму та «основних макроекономічних залежностей» [11, С. 670]. Так, наприклад, дефіцит державного бюджету впливає на грошову сферу, що виражається в зростанні грошової маси і процентних ставок, але, з іншої сторони, грошову політику можна проводити незалежно від фіскальної. Для створення банківських грошей не обов'язкові зміни державного бюджету, в той же час фіскальною політикою можна здійснити підтримку грошової політики [16, С. 596]. В цілому діє складний пізнавальний механізм фінансово-економічного регулювання, який не може бути завершений у своєму формуванні і автоматично застосовуватись в різних економічних ситуаціях. Так, і кейнсіанська і фрідменівська моделі макрорегуляції є значним досягненням економічного пізнання, але й вони не стали від цього автоматично ефективними в різних умовах: при певних обставинах більш придатна для використання одна модель, в інших – друга. Як би то не було, тільки гносеологічна, пізнавальна компонента фінансово-економічного регулювання може забезпечити максимальну його ефективність, стагнація ж гносеологічних процесів в даній сфері, як видно з наведених вище прикладів, неминуче веде й до економічного спаду.

Гносеологічна неоднозначність фінансово-економічних відносин накладає свій відбиток і на форми правового їх регулювання. Але ще до аналізу їх взаємодії слід врахувати і власну гносеологічну природу правових норм та специфіку правового відображення дійсності загалом. Право як форма пізнання більш консервативне у своїх висновках і впливаючи з них вимогах, з іншої сторони, вказані висновки, як правило, носять максимально визначений, чіткий і однозначний характер, що робить їх у гносеологічному плані більш прозорими і ефективними при застосуванні. Консерватизм і визначеність як пізнавальні характеристики права мають свої істотні переваги. По-перше, пафос будь-якого консерватизму і правового в особливості пов'язаний з бажанням зберегти, закріпити всі позитивні доробки, надбання і досягнення в механізмі регулювання суспільних відносин, які вже витримали випробування часом і служать своєрідним захистом перед невизначеністю ризикованого майбутнього. По-друге, збереження вказаного надбання служить надійною базою для поступового вдосконалення, ускладнення і розвитку правового механізму. По-третє, чітка визначеність нормативного матеріалу права сприяє його зрозумілості і засвоєнню максимальною кількістю реципієнтів. І, нарешті, строга однозначність правових приписів зумовлює упорядкованість правовідносин, забезпечує подолання стихійності і неконтрольованості суспільних відносин, в найбільшій мірі характерній для економічної їх сфери, функціонуючої на основі законів ринку і конкуренції. Вказані характеристики права служили (і зараз служать) вагомими аргументами у прибічників юридичного позитивізму, або ширше, позитивістського напрямку в праві. Те, що позитивне право складає саму основу більшості систем права, свідчить про надзвичайно велике значення виділених вище елементів права.

Однак, консерватизм і визначеність, як важливі характеристики правових норм, мають одночасно і істотні гносеологічні недоліки, які в певній мірі нівелюють їх переваги. Консерватизм права тому і є консерватизмом, що не поспіває за динамікою соціальних та економічних змін, не відповідає новим умовам господарювання і життя і в кінцевому рахунку стримує розвиток суспільства. Особливо це видно на прикладі гносеологічної характеристики окремої норми права. Закріплена в законодавстві і забезпечена державою, вона є перш за все результатом попереднього аналізу і осмислення існуючих в суспільстві відносин: ця норма або закріплює вже сформовані правовідносини, що відповідають інтересам суспільства, або направлена на блокування виявлених негативних форм поведінки, або – на формування позитивних типів і моделей поведінки суб'єктів права. В будь-якому випадку закріплена норма права є досягненням і наслідком попереднього

процесу пізнання, пов'язаного з умовами, обставинами і характеристиками розвитку суспільства в минулому, але нав'язується реципієнтам як імператив для їх майбутньої поведінки, яка звичайно вже буде зумовлюватись іншими обставинами, умовами і особливостями, а тому й не зовсім адекватно відповідати ситуації і ефективно виконувати регулятивну функцію. Далі ми побачимо, як ця гносеологічна особливість правової норми чітко проявляється в бюджетному праві. Подібні наслідки пізнавального характеру ми маємо і у відношенні чіткості, однозначності і визначеності як важливих властивостей правових норм. Однозначність разом із визначеністю тягне за собою і істотне спрощення ситуації, її схематизацію. Норма стає негнучкою схемою, під яку просто залишається «підганяти» все розмаїття конкретних ситуацій, що звичайно не відповідає довічному ідеалу справедливості при вирішенні спорів про право. Саме тому постійним опонентом позитивістського підходу до права завжди виступала ідея природного права як такого, що виражає його аутентичний смисл, конкретний в різних історичних умовах, але завжди відповідаючи принципу справедливості. Розвиток права в гносеологічному аспекті по-суті завжди і здійснюється у формі боротьби позитивного і природного права: перше закріплює результати пізнавально-регулятивного процесу, друге – вказує на зміну соціальних умов і необхідність вдосконалення самого позитивного права. «Нормальна правосвідомість, – писав відомий філософ і методолог права І. О. Ільїн, - починаючи боротьбу за право, повинна здійснити три самостійних акти пізнання: по-перше, встановити об'єктивний смисл позитивного права; по-друге, сформулювати в розкритому вигляді об'єктивно ідею природного права; по-третє, вбачити приховану, але не повну присутність ідеї в смислі і віднайти таку форму для смислу, яка точно і невикривлено відображала б сутність ідеї» [6, С. 210–211]. Гносеологічна природа права, таким чином, зумовлює специфіку його розвитку, темпи і можливості нормативного регулювання суспільних відносин. Саме тому вивченню пізнавальних можливостей права приділялась велика увага, що виразилось у формуванні самостійного напрямку в теоретико-правових дослідженнях - методології права, а в більш широкому плані, гносеології права [8, 10].

Як видно з попереднього аналізу, і фінансово-економічні відносини і право як спосіб регуляції суспільних відносин насичені гносеологічною компонентою, яка в значній мірі і визначає степінь їх ефективності і соціальної цінності. Коли ж певна сфера фінансових відносин (найбільш значимих з точки зору інтересів держави) починає регулюватись у правових формах [15; 5], утворюючи фінансове право – гносеологічна інтенсивність подвоюється. Саме тому пізнавальна активність суб'єктів фінансових правовідносин завжди характеризується високою ступеню динаміки, напруги і зацікавленості [4, С. 25; 9, С. 3].

Подвійна гносеологічна природа фінансового права проявляється вже на стадії самовизначення предмету його регулювання. Так, більшість дослідників вважає, що можливе лише умовне, теоретичне (в наукових цілях) відокремлення фінансів від права, від норм і правил фінансового господарства, в дійсності їх надзвичайно важко розділити, оскільки «фінансове право регулює, вивчає саме механізм фінансових операцій» [4, С. 31]. Традиція такого розуміння вже досить давня. Ще в ХІХ ст. В.А. Лебедев наступним чином визначав предмет фінансового права: «Господарська діяльність держави, направлена на придбання матеріальних засобів, складає фінансове господарство. Правила фінансового господарства, втілені у відомі законодавчі норми, будуть фінансовим законодавством або фінансовим правом... Фінансове право показує, які правила існують в даній державі відносно будови її фінансів... Фінансове право не мало б значення, якщо б воно не мало на увазі принципу правильного ведення державного господарства» [9, С. 5, 10, 18]. В одному з останніх підручників з фінансового права за редакцією акад. Л.К. Воронової також відмічається, що «предметом фінансового права є суспільні відносини, що виникають у процесі фінансової діяльності» [15, С. 27]. Звичайно, коли дослідники наводять теоретичне визначення предмета фінансового права, практично у всіх випадках акцентується увага на тому, що дану галузь права цікавлять не всі грошові відносини, а тільки ті, які безпосередньо пов'язані з мобілізацією, розподілом і використанням саме державних фондів коштів. Тим не менш, останні міцно зав'язані на всю економіку, що саме і дає право вказаним вище автором і, наприклад, французькому проф. П.М. Годме зробити висновок про те, що «взаємозалежність між економікою і фінансовим правом залишається тісною, і неможливо повністю відокремити їх одне від одного» [4, с. 31].

Пізнавальна специфіка фінансового права, що проявляється в подвійній його гносеологічній інтенсивності являє себе і в дії методу даної галузі права. Основним для неї є імперативний метод регулювання, метод субординації. В чому його гносеологічна особливість? Звичайно, коли виноситься владний припис, відповідаючи імперативному методу, то передбачається, що він є результатом попереднього дослідницького процесу, законодавцю вже зрозуміла фінансово-економічна ситуація і він приймає рішення щодо форм регламентації і порядку фінансової діяльності. Імператив виступає як істина, слідування якій повинно привести до досягнення цілі. Очевидно, що тут владний припис реалізує себе і як норма права і як фінансова техніка, кожне з яких виявилось наслідком складних політичних, економічних та юридичних досліджень. Метод фінансового права,

таким чином, є не просто правовим, а саме фінансово-правовим методом, акумулюючи в собі увесь гносеологічний потенціал як фінансової, так і правової науки. «Саме подвійний характер визначає метод даної науки», – писав П.М. Годме, маючи на увазі фінансове право [4, С. 43].

Однак гносеологічна особливість методу фінансового права не вичерпується тим, що він є результатом специфічного (подвійного) закріплення досвіду регулювання фінансових правовідносин. Більш важливим з пізнавальної точки зору є його інтенціональний аспект, постійна направленість на майбутнє. Метод фінансового права завжди виступає своєрідним засобом «гносеологічної розвідки» можливостей економіки, перспектив і тенденцій її розвитку. Це впливає з певної долі принципової непізнаваності стану фінансів, про яку говорилося вище, а також відміченої раніше особливості правової норми як сформованої на основі минулого досвіду, а призначеної регулювати майбутній, не обов'язково тотожний першому. Тобто фінансово-правовий метод, реалізуючи себе через дію фінансово-правової норми, завідомо не може бути охарактеризований як аподиктичний, навпаки, з точки зору прогнозованої ефективності він має скоріше ймовірнісну природу, але саме це і збільшує його гносеологічну значимість, пізнавально-пошукову активність, пов'язану з його застосуванням. Фінансово-правовий метод ніколи не може бути завершеним: прийнята на його основі фінансово-правова норма завжди виступає лише черговим кроком до збільшення його ефективності і постійного вдосконалення.

Гносеологічна інтенсивність фінансового права конкретизується і поглиблюється у функціонуванні і розвитку окремих його інститутів. Найбільшу складність у цьому відношенні являє собою, звичайно, бюджетне право. В прийнятті періодичного закону про бюджет найбільш очевидно перетинаються десятки векторів самих різноманітних інтересів (економічних, політичних, соціальних тощо) і тенденцій її розвитку. Так, наприклад, бюджет України на цей рік і за строками і за змістом прийнятий в такому вигляді, щоб задовольняти умовам, висунутим до країни МВФ з ціллю одержання відповідних кредитів і забезпечити зовнішні джерела фінансування і покриття дефіциту бюджету. Це його економічний розріз, випливаючи з наявної ситуації, з якою також пов'язана монетаристська установка НБУ на скорочення бюджетного дефіциту і стримування інфляції. Однак економічні фактори при прийнятті Закону були в певній мірі перекриті соціальними і політичними: ліві проголосували за розширення соціальних асигнувань за рахунок збільшення дефіциту бюджету, що також в значній мірі виправдано соціальною напругою в суспільстві, але й дає певні політичні козирі лівим в конституційному процесі. Тому були підстави для оцінки, згідно з якою прийнятий бюджет є більш політичним, ніж економічним документом. Так чи інакше бюджет прийнятий і він став підсумковою самих різних сил і інтересів на момент його прийняття, своєрідним наслідком різноманітних форм соціального пізнання. Але прийняття бюджету – завжди тільки початок пізнавального процесу, оскільки бюджет це завжди план, форма організації руху коштів. І, як правило, в ньому задається лінійне прогнозування очікуваних доходів, яке дуже часто не виправдовується – економіці притаманні і нелінійні процеси. До того ж реалізація бюджету передбачає прийняття ще цілої низки нормативних актів різного рівня, інколи вони суттєво корегують вже прийнятий Закон про бюджет. Світова практика постійного корегування бюджету саме і свідчить про те, що норми бюджетного права завжди надзвичайно гносеологічно навантажені, вони є «розвідниками» майбутнього, аналітичними методами упорядкування фінансово-правових відносин в державі. Державна їх значимість тільки збільшує гносеологічну інтенсивність фінансово-правових норм: їх пізнавальний успіх згодом виражається в економічному успіху держави.

Практично всі інститути фінансового права характеризуються високою ступеню насиченості гносеологічною компонентою, яка по суті є основною умовою їх нормального функціонування. Це стосується і правових основ державного кредиту, страхування кошторисно-бюджетного фінансування і в особливості грошового обігу і валютних операцій. Однак всі вони визначаються вказаною вище подвійною гносеологічною специфікою, зумовленою пізнавальними особливостями як фінансових відносин так і права як способу регуляції суспільних відносин. Наука ж фінансового права в цьому розумінні характеризується додатковою пізнавальною специфікою. Фінансове право як сфера суспільних відносин і наука фінансового права як теоретичний спосіб їх дослідження в гносеологічному смислі речі далеко і принципово не тотожні. Хоча «поняття фінансового права як науки не завжди визнавалось» [4, С. 44], але воно завжди було предметом ретельних теоретичних досліджень [7; 12] і сьогодні є майже загальноприйнятою думка про наявність достатніх підстав на існування самостійної науки фінансового права. Не будемо наводити чисельні визначення її предмету, відмітимо той аспект, який відповідає темі даної статті, тобто гносеологічній. Саме йому, на наш погляд, надається недостатньо уваги і цим нівелюється якраз специфіка фінансового права як науки. Що мається на увазі? При визначенні предмету науки фінансового права, як правило, акцентується увага на вивченні фінансових явищ і виявленні закономірностей їх правового регулювання [4, С. 45; 15, С. 34]. Однак, кожна наука, окрім специфічного способу дослідження свого об'єкту, на певній стадії розвитку предметом вивчення робить і сам процес власного наукового дослідження, розгортається рефлексія самого процесу пізнання, що згодом результується в розробці

більш досконалих методів пізнання і відокремленні методології даної науки в самостійну сферу теоретичних досліджень. Низька ефективність регулювання фінансово-правових відносин зумовлюється не тільки їх складністю, а й недостатнім знанням закономірностей самого процесу їх пізнання і відповідно методології їх пізнання. На цьому етапі філософсько-гносеологічна проблематика несподівано заявляє свої права і ігнорування надв'язуваних нею питань кінець-кінцем неминуче знижує ефективність фінансово-правової регуляції. Про те, що «фінансова наука частину своїх положень запозичує з філософської» [9, С. 12] говорив ще В.А. Лебедев, але сьогодні, на наш погляд, фінансово-правова наука дійшла до такого рівня розвитку, коли необхідно свідомо ставити питання про її гносеологічну специфіку. А вона впливає із складного перетинання пізнавальних особливостей об'єкту, предмету і методу цієї науки. До подвійної гносеологічної інтенсивності, яку утворюють фінанси і право при формуванні фінансового права як сфери суспільних відносин, про що говорилось вище, додається пізнавальна специфіка процесів дослідження самої науки фінансового права і таким чином умовно можна говорити про потрійну гносеологічну специфіку науки фінансового права. Сучасна наука фінансового права визначається гносеологічною природою фінансів, гносеологією права і гносеологією самою по собі. Остання має своїм предметом закономірності розвитку самої науки фінансового права, процесів і особливостей його пізнання і такі дослідження, наскільки нам відомо, в Україні активно проводяться. А без акцентування уваги на гносеологічних особливостях науки фінансового права вона, як і всяка інша наука, вряд чи може претендувати на серйозні перспективи розвитку.

Особлива гносеологічно-правова інтенсивність характеризує сучасний етап економічного розвитку України. Це пов'язано з переходом від командно-адміністративних, досить однотипних і лінійних методів керування до методів гнучких, нелінійних, заснованих на використанні ринкових закономірностей, динамічних і мінливих, таких, які постійно розвиваються і ускладнюються разом із розвитком самої економіки. Подібна трансформація методології фінансово-правового управління вимагає надзвичайного напруження всіх інтелектуальних сил країни, максимального використання її пізнавального потенціалу. Проблема виходу з економічної кризи і стагнації виробництва, вирішення комплексу завдань, пов'язаних з бюджетною, податковою і грошовою політикою та інші фінансово-правові проблеми, що потребують невідкладного рішення, об'єктивно виводять на перший план і проблему виявлення особливостей і закономірностей самого процесу пізнання фінансово-правових явищ.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Herdegen M. Principles of International Economic Law. – Oxford: Oxford University Press, 2013. – 493 p.
2. Бреннан Дж., Бьюкенен Дж. Причина правил. Конституционная политическая экономия / Пер. с англ. под ред. А.П. Заостровцева. – СПб.: Экономическая школа, 2005. – 272 с.
3. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV-XVIII вв. В 3-х томах. Т. 3. - М.: Прогресс, 1992. – 679 с.
4. Годме П.М. Финансовое право / Пер. и вступ. статья д. юр.наук, проф. Халфиной Р.О. – М.: Прогресс, 1978. – 428 с.
5. Ермакова Т.С. Финансовое правоотношение. – Л.: ЛГУ, 1985. – 33 с.
6. Ильин И.А. Собр. соч. в 10-ти томах. Т. 4. – М.: Русская книга, 1994. – 621 с.
7. Иловайский С.И. Определение, содержание и значение науки финансового права в связи с кратким очерком финансового положения главнейших государств: Вступ. лекция, чит. в Новоросс. ун-те 27 янв. – 1887г. – Одесса: Тип «Одесск. вестника», 1887. – 16 с.
8. Кистьяковский Б.А. Социальные науки и право. Очерки по методологии социальных наук и общей теории права. – М., 1916. – 704 с.
9. Лебедев В.А. Финансовое право. Т. 1: Вып. 1-3 / Лебедев В.А. – 2-е изд., перераб. – СПб.: Типо-литогр. А.М. Вольфа, 1889. – 962 с.
10. Лукич Р. Методология права. – М.: Прогресс, 1981. – 305 с.
11. Макконнелл К.Р., Брю С.Л., Флинн Ш.М. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. 18-го англ. изд. – М.: ИНФРА-М, 2011, 1010 с.
12. Озеров И.Х. О приемах изучения финансовой науки. – М.: Типо-лит. т-ва И.Н. Кушнерева и К0, 1903. – 30 с.
13. Познер Р.А. Экономический анализ права. В двух томах. – СПб.: Экономическая школа, 2004. – Т.1. – 524 с.
14. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Соэжгиз, 1962. – 684 с.
15. Фінансове право України: навч. посіб. / Воронова Л.К. – К.: Правова єдність, 2009. – 395 с.
16. Хейне П. Образ экономического мышления. – М.: Новости, 1991. – 704 с.

REFERENCES

1. Herdegen M. Principles of International Economic Law. Oxford: Oxford University Press, 2013. 493 p.

2. Brennan Dzh., Byukenen Dzh. Prichina pravil. Konstitucionnaya politicheskaya ekonomiya / Per. s angl. pod red. A.P. Zaostrovceva. SPb.: Ekonomicheskaya shkola, 2005. 272 p.
3. Brodel F. Materialnaya civilizaciya, ekonomika i kapitalizm, HV-XVIII vv. V 3-h tomah. T. 3. M.: Progress, 1992. 679 p.
4. Godme P.M. Finansovoe pravo / Per. i vstup. statya d. jur.nauk, prof. Halfinoj R.O. M.: Progress, 1978. 428 p.
5. Ermakova T.S. Finansovoe pravootnoshenie. L.: LGU, 1985. 33 p.
6. Ilin I.A. Sobr. soch. v 10-ti tomah. T. 4. M.: Russkaya kniga, 1994. 621 p.
7. Ilovajskij S.I. Opredelenie, sodержanie i znachenie nauki finansovogo prava v svyazi s kratkim ocherkom finansovogo polozheniya glavnejshih gosudarstv: Vstup. lekcija, chit. v Novoross. un-te 27 yanv. 1887g. – Odessa: Tip Odessk. vestnika, 1887. 16 p.
8. Kistyakovskij B.A. Socialnye nauki i pravo. Ocherki po metodologii socialnyh nauk i obshej teorii prava. M., 1916. 704 p.
9. Lebedev V.A. Finansovoe pravo. T. 1: Vyp. 1-3 / Lebedev V.A. 2-e izd., pererab. SPb.: Tipo-litogr. A.M. Volfa, 1889. 962 p.
10. Lukich R. Metodologiya prava. M.: Progress, 1981. 305 p.
11. Makkonnell K.R., Bryu S.L., Flinn Sh.M. Ekonomiks: principy, problemy i politika: Per. 18-go angl. izd. M.: INFRA-M, 2011, 1010 p.
12. Ozerov I.H. O priemah izucheniya finansovoj nauki. M.: Tipo-lit. t-va I.N. Kushnereva i K0, 1903. 30 p.
13. Pozner R.A. Ekonomicheskij analiz prava. V dvuh tomah. SPb.: Ekonomicheskaya shkola, 2004. T.1. 524 p.
14. Smit A. Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov. M.: Soekgiz, 1962. 684 p.
15. Finansove pravo Ukrayini: navch. posib. / Voronova L.K. K.: Pravova yednist, 2009. 395 p.
16. Hejne P. Obraz ekonomicheskogo myshleniya. M.: Novosti, 1991. 704 p.

РЕФЕРАТ

Козловський А.А. Економіка і фінанси як спосіб мислення і пізнання права / А.А. Козловський // Економіка та управління на транспорті. – К.: НТУ, 2018. – Вип. 7.

Стан фінансів завжди є показником того, як була розкрита і усвідомлена специфіка економічної ситуації в попередній період і наскільки ефективно вона була врегульована специфічними фінансово-правовими методами. Критичний стан державних фінансів свідчить про те, що ця пізнавальна задача виконується незадовільно: або з причин неадекватного уявлення про реальний стан економічних процесів, або з причин застосування неадекватних методів регулювання.

Об'єкт дослідження – розвиток фінансових відносин і, відповідно, фінансового права в Україні.

Мета роботи – аналіз становлення і керування гнучких, нелінійних ринкових закономірностей, динамічних і мінливих, які розвиваються і ускладнюються разом із розвитком самої економіки України.

Методи дослідження – критичний дискурс-аналіз напруженого пізнавального пошуку, гносеологічної інтенсивності економічної думки, юристів-фінансистів, держави і суспільства в цілому.

Гносеологічно-правова інтенсивність характеризує сучасний етап економічного розвитку України і в цьому розумінні можна стверджувати, що пізнавальна компонента складає саму основу, кисень, фінансових і фінансово-правових відносин суспільства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ЕКОНОМІКА, ФІНАНСИ, ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА, ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ МЕТОДИ, БЮДЖЕТНЕ ПРАВО, ГНОСЕОЛОГІЯ ПРАВА.

ABSTRACT

Kozlovskiy A.A. Economics and finance as a way of thinking and cognition of law. Economics and management on transport. Kyiv. National Transport University. 2018. Vol. 7.

The state of finance is always an indicator of how the perceived specificity of the economic situation in the previous period was disclosed and how effectively it was settled by specific financial and legal methods. The critical state of public finances indicates that this cognitive task is not performing satisfactorily: either for reasons of inadequate representation about the real state of economic processes, or for reasons of applying inadequate methods of regulation.

The object of the study is the development of financial relations and, accordingly, of financial law in Ukraine.

The aim of the work is to analyze the formation and management of flexible, non-linear market regularities, dynamic and changing, which are complicated along with the development of the Ukrainian economy itself.

Research methods are critical discourse analysis of intense cognitive search, gnoseological intensity of economic thought, lawyers of financiers, state and society as a whole.

Epistemological and legal intensity characterizes the current stage of Ukraine's economic development and in this sense it can be argued that the cognitive component is the very basis, oxygen, financial and financial-legal relations of society.

KEYWORDS: ECONOMICS, FINANCE, FINANCIAL AND ECONOMIC POLICY, FINANCIAL AND LEGAL RELATIONS, FINANCIAL LAW, FINANCIAL AND LEGAL METHODS, BUDGET LAW, GNOSEOLOGY OF LAW.

РЕФЕРАТ

Козловский А.А. Экономика и финансы как способ мышления и познания права / А.А. Козловский // Экономика и управление на транспорте. – К.: НТУ, 2018. – Вып. 7.

Состояние финансов всегда является показателем того, как была раскрыта и осознанная специфика экономической ситуации в предыдущий период и насколько эффективно она была урегулирована специфическими финансово-правовыми методами. Критическое состояние государственных финансов свидетельствует о том, что эта познавательная задача выполняется неудовлетворительно: или по причинам неадекватного представления о реальном состоянии экономических процессов, или по причинам применения неадекватных методов регулирования.

Объект исследования – развитие финансовых отношений и, соответственно, финансового права в Украине.

Цель работы – анализ становления и управления гибких, нелинейных рыночных закономерностей, динамических и меняющихся, которые усложняются вместе с развитием самой экономики Украины.

Методы исследования – критический дискурс-анализ напряженного познавательного поиска, гносеологической интенсивности экономической мысли, юристов финансистов, государства и общества в целом.

Гносеологически-правовая интенсивность характеризует современный этап экономического развития Украины и в этом смысле можно утверждать, что познавательная компонента составляет саму основу, кислород, финансовых и финансово-правовых отношений общества.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: ЭКОНОМИКА, ФИНАНСЫ, ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА, ФИНАНСОВО-ПРАВОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ, ФИНАНСОВОЕ ПРАВО, ФИНАНСОВО-ПРАВОВЫЕ МЕТОДЫ, БЮДЖЕТНОЕ ПРАВО, ГНОСЕОЛОГИЯ ПРАВА.

АВТОРИ:

Козловський Антон Антонович, доктор юридичних наук, професор, Національний транспортний університет, завідувач кафедри «Конституційне та адміністративне право», e-mail: kantant@ukr.net, тел. +380442802481, Україна, 01010, м. Київ, вул. М. Омеляновича-Павленка, 1, к. 243, orcid.org/0000-0002-5648-5225.

AUTHOR:

Kozlovskiy Anton A., Doctor of Law, professor, National Transport University, head, department Constitutional and Administrative Law, e-mail: kantant@ukr.net, tel. +380442802481, Ukraine, 01010, Kyiv, M. Omelianovycha-Pavlenka str., 1, of. 243, orcid.org/0000-0002-5648-5225.

АВТОРЫ:

Козловский Антон Антонович, доктор юридических наук, профессор, Национальный транспортный университет, заведующий кафедрой «Конституционное и административное право», e-mail: kantant@ukr.net, тел. +380442802481, Украина, 01010, г. Киев, ул. М. Омеляновича-Павленка, 1, к. 243, orcid.org/0000-0002-5648-5225.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Шинкарук Л.В., доктор економічних наук, професор, Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України, Київ, Україна.

Харитонова О.І., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права, Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, Україна.

REVIEWER:

Shynkaruk L.V., Ph.D., Economics (Dr.), professor, Institute for Economics and Forecasting of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Kharytonova O.I., Doctor of Law, professor, National University «Odesa Academy of Law», head, department of Intellectual Property and Corporate Law, Odesa, Ukraine.